

28 Φεβρουαρίου, 1991

[ΠΙΚΗΣ, ΚΟΥΡΡΗΣ, ΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, Διστές]

ΙΩΑΝΝΗΣ ΗΛΙΑ ΧΡΙΣΤΟΥ,

Εφεσείων,

v.

ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ,

Εφεσβλητης.

(Ποινική Έφεση Αρ. 5112).

Ανυπακοή σε διαταγή ανωτέρου κατά παράβαση του άρθρου 49 (1) (β) του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και Δικονομίας Νόμου του 1964 (Νόμοι 1964-1985).

5 Επίδειξη διαγωγής ασυμβίβαστης με τη στρατιωτική πειθαρχία κατά παράβαση του άρθρου 101 του ιδίου Κώδικα.

10 Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών εναντίον των βασανιστηρίων (Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) — Αντανακλά πανανθρώπινα ιδεώδη και επιδιώξεις παρ' όλο που δεν έχει κυρωθεί ακόμη από την Κύπρο.

Νόμος 40/64 άρθρο 81 — Η άσκηση βίας σε βάρος υφισταμένου απαγορεύεται και συνιστά διαγωγή η οποία συνεπάγεται αυστηρή τιμωρία.

15 Νομική ισχύς διαταγής ανωτέρου στο στράτευμα, την αστυνομία ή άλλη κρατική αρχή — Συναρτάται με την εξουσιοδότηση που παρέχει το δίκαιο για την έκδοση της — Η προέλευση της και μόνο δεν παρέχει νομικό έρεισμα για την εκτέλεση της.

Εκπαιδευτική πορεία — Τι συνιστά εξευτελιστική ή ταπεινωτική μεταχείριση — Σύνταγμα (Μέρος II).

20 Πειθαρχικοί Κανονισμοί της Εθνικής Φρουράς δυνάμει του άρθρου 23 (2) (β) του Ν. 20/64 (1964-1985).

25 Ο εφεσείων που ήταν λοχαγός της Εθνικής Φρουράς αρνήθηκε να υπακούσει σε διαταγή του Διοικητή του Τάγματος του να συμμετάσχει σε εκπαιδευτική πορεία που είχε διατάξει ο Διοικητής της Β' Ανωτέρας Στρατιωτικής Διοίκησης μετά που διαπίστωσε κλίμα απειθαρχίας μεταξύ των οπλιτών του Τάγματος. Ο εφεσείων που είχε ορισθεί σαν ο αξιωματικός που θα ηγείτο της πορείας αντέ-

δρασε αρνητικά και αξίωσε διευκρινίσεις ως προς τη σημασία του όρου "εκπαιδευτική πορεία" καθώς επίσης και για την αποζημίωση του, λόγω του ότι η πορεία θα ελάμβανε χώρα σε χρόνο ανάπαυσης του. Όταν ο Διοικητής του δεν μπορούσε να λύσει τις απορίες του εγκατέλειψε το στρατόπεδο και ανευρέθη από τις ανακριτικές αρχές να αναπαύεται το απόγευμα της ίδιας ημέρας σε καφενείο στο χωριό Λινού. 5

Εκρίθη ένοχος από το Στρατοδικείο τόσο στο αδίκημα της ανυπακοής σε διαταγή ανωτέρου κατά παράβαση του άρθρου 49 (1) (β) των Περί Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και Δικονομίας Νόμων 1964-1985 όσο και για επίδειξη διαγωγής ασυμβίβαστης με τη στρατιωτική πειθαρχία κατά παράβαση του άρθρου 101 του ίδιου Κώδικα. Του επεβλήθη η ποινή φυλάκισης ενός μηνός με αναστολή. 10

Ο εφεσείων εφεσίβαλε την απόφαση του Στρατοδικείου εναντίον της καταδίκης του για τους εξής λόγους: 15

(1) Το Στρατοδικείο "δεν αξιολόγησε ορθά την όλη μαρτυρία", και

(2) η διαταγή για την πορεία ήταν παράνομη.

Το Ανώτατο Δικαστήριο απέρριψε την έφεση και αποφάνθηκε ότι: 20

(Α) Υπό Πική Δ. συμφωνούντος και του Κούρρη, Δ.:

Σχετικά με τον πρώτο λόγο της έφεσης, οι ενστάσεις στην αξιολόγηση της μαρτυρίας επικεντρώθηκαν στο μέρος της απόφασης όπου αναφέρεται ότι δεν υπήρξε διαφωνία μεταξύ των μαρτύρων αναφορικά με τις συνέπειες της πορείας και ότι αυτή δεν προκάλεσε ταλαιπωρία. 25

Σύμφωνα με τη μαρτυρία, η πορεία ήταν μακρά και επίπονη. Όμως δεν ήταν καθόλου εξουθενωτική και εύλογα μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν σκληρή στρατιωτική άσκηση. 30

Αν το απόσπασμα της απόφασης που αναφέρει ότι η πορεία δεν προκάλεσε ταλαιπωρία απομονωνόταν από το υπόλοιπο μέρος της απόφασης, θα μπορούσε δικαιολογημένα να χαρακτηριστεί ως εσφαλμένο. Όμως αν αυτό το μέρος της απόφασης εκτιμηθεί μαζί με το επακόλουθο τότε δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι το Δικαστήριο προτού προβεί στα ευρήματα και καταλήξει στα συμπεράσματα του έλαβε υπ' όψη το σύνολο της μαρτυρίας. Εξ άλλου η πρόκληση ή μη, ταλαιπωρίας στους μετέχοντες στην πορεία δεν αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο για το αδίκημα και ούτε συνιστά από μόνο του λόγο για ανυπακοή των διαταγών ανωτέρων. 35 40

Αναφορικά με τον δεύτερο λόγο της έφεσης όπως φάνηκε από τη μαρτυρία με κανένα μέτρο η πορεία δεν συνιστούσε απάνθρωπη

ή εξευτελιστική μεταχείριση των στρατιωτών ούτως ώστε να είναι αντίθετη προς το Κυπριακό Σύνταγμα (Μέρος ΙΙ) και τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών εναντίον των βασανιστηρίων και κατά συνέπεια παράνομη.

5 Αντίθετα αποδείχθηκε ότι η πορεία συνιστούσε παραδεκτό μέτρο άσκησης του στρατεύματος και ότι αν και ασυνήθιστα μακριά δεν έπληττε με κανένα τρόπο την αξιοπρέπεια των στρατιωτών ούτε συνεπαγόταν τον εξευτελισμό τους. Ο σκοπός που έγινε η πορεία ήταν εκπαιδευτικός και όχι τιμωρητικός.

10 Ο εφεσείων αρνήθηκε να λάβη μέρος στην πορεία για προσωπικούς λόγους και όχι διότι έκρινε τη διαταγή παράνομη. Όμως η νομιμότητα της διαταγής κρίνεται αντικειμενικά με γνώμονα το δικαίκο της υπόβαθρο και ο χαρακτήρας της δεν αλλοιώνεται από την υποκειμενική αντίδραση στην εκτέλεσή της. Το γεγονός ότι η
15 διαταγή δεν προβλεπόταν στο πρόγραμμα εκπαίδευσης για τη περίοδο από 29/2/88 μέχρι 5/3/88, και ότι δόθηκε χωρίς προηγούμενη τροποποίηση του προγράμματος δεν την μετατρέπει σε παράνομη οπότε και μπορούσε να είχε αγνοηθεί χωρίς συνέπειες από τον εφεσείοντα. Στην προκειμένη περίπτωση ο εφεσείων είχε καθήκον
20 να υπακούση στη διαταγή για την πορεία και η παράλειψη του να εκτελέσει τη διαταγή αυτή δίκαια τον εξέθεσε στις ποινικές κυρώσεις που προβλέπει το άρθρο 49 (1) (β) του Νόμου 40/64.

25 Οι αρχές που υιοθετήθηκαν στις υποθέσεις *Αναστασίου ν Δημοκράτου και άλλου και Γρηγορόπουλλος ν Δημοκρατίας* αναφορικά με την νομική ισχύ διαταγής ανωτέρου στο στράτευμα, την αστυνομία ή άλλη κρατική αρχή εφαρμόζονται πλήρως στην παρούσα υπόθεση.

30 Εκείνο που αναθεωρείται στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι η ορθότητα ή η αναγκαιότητα της διαταγής για την πορεία αλλά εξετάζεται η ποινική ευθύνη του εφεσείοντα για ανυπακοή στις διαταγές των ανωτέρων του και για το ασυμβίβαστο της διαγωγής του με την πειθαρχία στο στράτευμα. Έχουν τεκμηριωθεί και τα
35 δύο αδικήματα και ήταν δυνατό να του είχε επιβληθεί μεγαλύτερη ποινή από την ποινή φυλάκισης ενός μηνός με αναστολή που του επεβλήθη και που με οποιοδήποτε μέτρο και αν κριθεί είναι εξαιρετικά επιεικής.

Υπό Πογιατζή, Δ.:

40 Ο εφεσείων δεν αμφισβήτησε την άρνηση του να υπακούσει στη διαταγή του διοικητή του να ηγηθεί της πορείας του τάγματος. Προσπάθησε όμως να τη δικαιολογήσει προβάλλοντας σαν μόνη δικαιολογία το παράνομο της διαταγής λόγω τριών διαφευκτικών λόγων:

(1) Συνιστούσε απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση κατά παράβαση του άρθρου 8 του Συντάγματος.

(2) Ήταν τιμωρητικού και όχι εκπαιδευτικού χαρακτήρα και

(3) Δεν προβλεπόταν στο πρόγραμμα εκπαίδευσης το οποίο δεν είχε τροποποιηθεί προηγουμένως σύμφωνα με τις καθιερωμένες διαδικασίες.

Αναφορικά με τους δύο πρώτους λόγους δεν προστίθεται οτιδήποτε στα λεχθέντα υπό του Δικαστή Πική. Όμως αναφορικά με τον τρίτο λόγο επισημαίνεται ότι ο εφεσείων εξίσωσε το πρόγραμμα εκπαίδευσης με κανόνα δικαίου του οποίου όμως τόσο το περιεχόμενο όσο και η διαδικασία τροποποίησης αποτελούν μόνο εσωτερικά διοικητικά μέτρα και εσωτερικές διαδικασίες του στρατεύματος χωρίς καμιά δικαιοκίνητη ισχύ.

5

10

Το αδίκημα της ανυπακοής κάτω από το άρθρο 49 του Νόμου αποτελεί αδίκημα κατά της στρατιωτικής πειθαρχίας η οποία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της αποτελεσματικότητας της Εθνικής μας Φρουράς. Οι διαταγές των ιεραρχικά ανωτέρων μπορούν να αγνοηθούν μόνο στις περιπτώσεις που είναι έκδηλα παράνομες.

15

Το Πρωτόδικο Δικαστήριο ορθά απέρριψε τον ισχυρισμό του εφεσείοντα ότι μπορούσε νόμιμα να αγνοήσει τη διαταγή για την εκτέλεση της πορείας ως παράνομης, αφού τέτοια διαταγή ήταν καθόλα νόμιμη.

20

Η έφεση απορρίπτεται.

Υποθέσεις που αναφέρθηκαν:

Theofilou v Republic (1984) 2 C.L.R. 114;

Grigoropoulos v Republic (1984) 3 C.L.R. 449;

Anastassiou v Demetriou and Another (1981) 1 C.L.R. 589;

Mylopas v Republic (1982) 3 C.L.R. 880.

25

Έφεση εναντίον της καταδίκης.

Έφεση εναντίον της καταδίκης από τον Ιωάννη Ηλία Χρίστου ο οποίος βρέθηκε ένοχος στις 7 Φεβρουαρίου, 1989 από το Στρατιωτικό Δικαστήριο (Αριθμός Υπόθεσης 330/88) στην κατηγορία για ανυπακοή κατά παράβαση του άρθρου 49(1) (β) του Περί Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και Δικονομίας Νόμου, 1964 (Νόμοι 1964 - 1985) και καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός μηνός με αναστολή για περίοδο ενός χρόνου.

30

35

Α. Παπαχαραλάμπους και Ν. Σάντης, για τον Εφεσείο-
ντα.

Μ. Τριανταφυλλίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημο-
κρατίας και Π. Ιουλιανός, για την εφεσίβλητη.

5

Cur. adv. vult.

ΠΙΚΗΣ, Δ.: Ο εφεσείων είναι Λοχαγός της Εθνικής
Φρουράς και υπηρετεί στο 222 Τάγμα Πεζικού. Στις 5/3/
88 ο εφεσείων αρνήθηκε να υπακούσει σε διαταγή του
10 Διοικητή του Τάγματος να συμμετάσχει σε πορεία που
είχε ενωρίτερα διατάξει ο Υποστράτηγος Δημήτριος
Γκούνης, Διοικητής της Β' Ανωτέρας Στρατιωτικής Διοί-
κησης. Η διαταγή δόθηκε κατά τη διάρκεια της επίσκεψης
του Υποστράτηγου στη μονάδα, υιοθετήθηκε και τέθηκε σε
εφαρμογή από το Διοικητή του Τάγματος. Ο εφεσείων
15 ήταν ένας από τους μόνιμους αξιωματικούς της μονάδας.
Η διαταγή δόθηκε μετά από διαπιστώσεις του Υποστράτη-
γου ότι επικρατούσε κλίμα απειθαρχίας μεταξύ των οπλι-
τών του Τάγματος. Αρχικά, ο εφεσείων εκδήλωσε προθυ-
μία να πάρει μέρος στην πορεία, εκπληρώνοντας τις
20 διαταγές των ανωτέρων του. Μετέβη στο σπίτι του, στο
γειτονικό χωριό Λινού, άλλαξε τα ρούχα του, φόρεσε τη
στολή εκστρατείας και επέστρεψε στη μονάδα εκδηλώνο-
ντας την ετοιμότητά του να πάρει μέρος στην πορεία. Άρ-
χιζε να δυστροπεί όταν διεφάνη ότι δε θα ελάμβαναν
25 μέρος στην πορεία όλοι οι αξιωματικοί του Τάγματος. Ο
ίδιος είχε οριστεί ως ο αξιωματικός ο οποίος θα ηγείτο
της πορείας. Αντέδρασε, στην παρουσία και άλλων αξιω-
ματικών, ζητώντας από το Διοικητή του Τάγματος να του
βεβαιώσει και γραπτώς τη διαταγή για την πορεία. Αντα-
30 ποκρινόμενος στην παράκλησή του, ο Διοικητής προέβη
στη γραπτή βεβαίωση της πορείας την οποία περιέγραψε
ως εκπαιδευτική. Ο εφεσείων αξίωσε διευκρινίσεις ως
προς τη σημασία του όρου "εκπαιδευτική πορεία", καθώς
35 επίσης και για την αποζημίωσή του, ενόψει του ότι η πο-
ρεία θα ελάμβανε χώρα κατά το χρόνο της ανάπαυσής
του. Η διαταγή για την πορεία δόθηκε πριν το μεσημέρι
του Σαββάτου και η εκτέλεσή της συνεπαγόταν την πόρευ-

ση της μονάδας το απόγευμα της ίδιας ημέρας, κατά το χρόνο που κατά κανόνα ή συνήθως οι στρατιωτικοί είχαν ανάπαυση και δικαίωμα απουσίας από το στρατόπεδο μέχρι το πρωί της Δευτέρας.

Σε απάντηση του ερωτήματος του εφεσείοντα ο Διοικητής του Τάγματος απάντησε ότι δε μπορούσε να λύσει τις απορίες του, οπότε ο εφεσείων δήλωσε κατηγορηματικά ότι δε θα μετείχε στην πορεία και εγκατέλειψε το στρατόπεδο. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας αναζητήθηκε από τις ανακριτικές Αρχές και ανευρέθη αναπαυόμενος σε καφενείο του χωριού Λινού. 5 10

Εναντίον του εφεσείοντα προσάφθηκαν δυο κατηγορίες ενώπιον του Στρατοδικείου -

(α) Ανυπακοή σε διαταγή ανωτέρου κατά παράβαση του άρθρου 49 (1) (β) του Περί Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και Δικονομίας Νόμου του 1964 (Νόμοι 1964-1985), και 15

(β) Επίδειξη διαγωγής ασυμβίβαστης με τη στρατιωτική πειθαρχία κατά παράβαση του άρθρου 101 του ίδιου Κώδικα. 20

Μετά το πέρας της ακροαματικής διαδικασίας, το Στρατοδικείο έκρινε τον εφεσείοντα ένοχο και στα δυο αδικήματα. Κατά την ακρόαση οι λόγοι της έφεσης περιορίστηκαν σε δυο:-

(α) Το Στρατοδικείο "δεν αξιολόγησε ορθά την όλη μαρτυρία", και 25

(β) "η διαταγή ήτο παράνομη", εννοώντας τη διαταγή για την πορεία.

Οι ενστάσεις στην αξιολόγηση της μαρτυρίας επικεντρώθηκαν στο μέρος εκείνο της απόφασης όπου αναφέρεται ότι δεν υπήρξε διαφωνία μεταξύ των μαρτύρων αναφορικά με τις συνέπειες της πορείας, και ότι αυτή δεν 30

είχε προκαλέσει ταλαιπωρία. Το σχετικό απόσπασμα της απόφασης έχει ως εξής:

5 "..... Όλοι κατέθεσαν ότι η πορεία επραγματοποιήθη, ουδείς υπέστη οιαδήποτε ταλαιπωριάν και ουδείς υπέβαλε επισήμως παράπονον και ότι ο κατηγορούμενος μετά την άρνησιν του να συμμετάσχει της πορείας αντικατεστάθη υπό του Λοχαγού Χαραλαμπίδη Χρήστου (ΜΚ 5)."

10 Η μαρτυρία απεκάλυψε ότι η πορεία ήταν μακρά και κάλυψε απόσταση 32 χλμ. Διήρκεσε 8 ώρες και ήταν επίπονη. Από την άλλη, δεν ήταν με κανένα μέτρο εξουθενωτική ούτε άνευ διακοπής, και δεν έθεσε σε κίνδυνο την υγεία κανενός. Εύλογα η πορεία μπορούσε να χαρακτηρι-

15 Εάν το απόσπασμα της απόφασης το οποίο έχει προσδιοριστεί απομονωνόταν από το υπόλοιπο μέρος της απόφασης, δικαιολογημένα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εσφαλμένο, ιδίως στο σημείο που αναφέρεται ότι η πορεία δεν προκάλεσε ταλαιπωρία στους μετέχοντες. Συνεκτίμη-

20 ση όμως του προαναφερθέντος, με το επακόλουθο μέρος της απόφασης δεν αφήνει αμφιβολία, όπως σωστά υπέδειξε ο Γενικός Εισαγγελέας, ότι λήφθηκε υπόψη το σύνολο της μαρτυρίας πριν το δικαστήριο προβεί στα ευρήματα και καταλήξει στα συμπεράσματά του. Άλλωστε η πρό-

25 κληση ή μη ταλαιπωρία στους μετέχοντες στην πορεία δεν είναι ουσιαστικό στοιχείο του αδικήματος, ούτε συνιστά αφεαυτού λόγο για την ανυπακοή των διαταγών ανωτέρων.

30 Έστω, και αν ακόμα γινόταν δεκτό ότι το πιο πάνω απόσπασμα αποκαλύπτει σφάλμα στην εκτίμηση της μαρτυρίας, η διαπίστωση αυτή δε θα είχε οποιεσδήποτε συνέπειες για την ετυμηγορία του δικαστηρίου. Η διαπίστωση του σφάλματος στην καθοδήγηση του δικαστηρίου αποκτά, κατά τον εφεσείοντα, σημασία ενόψει του ισχυρισμού

35 ότι η πορεία συνιστούσε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, οπότε η διαταγή για την εκτέλεσή της μπορούσε

δικαιωματικά να αγνοηθεί.

Η εισήγηση των δικηγόρων του εφεσείοντα είναι ότι η απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση των στρατιωτών αντίκειται στο πνεύμα και το γράμμα του μέρους του Κυπριακού Συντάγματος που κατοχυρώνει τα ανθρώπινα δικαιώματα (Μέρος ΙΙ), και είναι για το λόγο αυτό παράνομη. Επίσης έρχεται σε αντίθεση με τις διακηρύξεις της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών εναντίον των βασανιστηρίων (CONVENTION AGAINST TORTURE AND OTHER CRUEL, INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT), η οποία παρόλο που δεν έχει ακόμα κυρωθεί από την Κύπρο, αντανακλά πανανθρώπινα ιδεώδη και επιδιώξεις, με άμεσες συνέπειες στο δικαιοκτικό υπόβαθρο κάθε χώρας.

Δε θα επεκταθούμε στο τι συνιστά απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση που αποκλείεται τόσο από το Μέρος ΙΙ του Συντάγματος, όσο και από τις γενικές αρχές του δικαίου. Η άσκηση κάθε μορφής βίας σε βάρος υφισταμένου απαγορεύεται από το άρθρο 81 του Ν 40/64 και συνιστά διαγωγή η οποία, όπως τονίζεται στην απόφαση *Theofilou v. Republic (1984) 2 C.L.R. 114*, συνεπάγεται αυστηρή τιμωρία. Δε θα επεκταθούμε γιατί με κανένα μέτρο η πορεία δε συνιστούσε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Η μαρτυρία κατέδειξε ότι -

(α) Η πορεία συνιστά παραδεκτό μέσο άσκησης του στρατεύματος, και ότι

(β) η συγκεκριμένη πορεία παρόλο που ήταν ασυνήθιστα μακρά, δεν έπληττε με κανένα τρόπο την αξιοπρέπεια των στρατιωτών ούτε συνεπαγόταν τον εξευτελισμό τους.

Βέβαια, ο λόγος για τον οποίο ο εφεσείων δεν μετείχε στην πορεία δεν ήταν ούτε ο απάνθρωπος χαρακτήρας της ούτε η αμφισβήτησή της ως μέσου άσκησης του στρατεύματος. Δεν αρνήθηκε να πάρει (ο εφεσείων) μέρος στην πορεία γιατί έκρινε τη διαταγή παράνομη, αλλά για τους

προσωπικούς λόγους τους οποίους έχουμε εξηγήσει. Η υποκειμενική του όμως αντίδραση στην εκτέλεση της διαταγής δεν αλλοιώνει το χαρακτήρα της ούτε αποκλείει την υπεράσπιση που έχει προβληθεί για το παράνομο της διαταγής. Η νομιμότητα της διαταγής κρίνεται αντικειμενικά με γνώμονα το δικαιοκώ της υπόβαθρο.

Σύμφωνα με τον εφεσείοντα η πορεία δεν απέβλεπε στην εκπαίδευση αλλά στην τιμωρία των οπλιτών μετά τη διαπίστωση χαλαρότητας στο κλίμα πειθαρχίας που επικρατούσε στο Τάγμα. Η διαταγή για την πορεία δόθηκε μετά την επιβολή δέκα κάμψεων που ήταν το πρώτο μέτρο που διέταξε ο Υποστράτηγος Γκούνης για την ενίσχυση της πειθαρχίας στο Τάγμα. Η διαπίστωση των εκπαιδευτικών αναγκών του στρατεύματος, περιλαμβανομένης και της θεμελίωσης της πειθαρχίας, ανήκει στην στρατιωτική ηγεσία, όπως και η επιλογή των μέσων για την εκπλήρωσή τους. Η πορεία εξυπηρετεί πολλαπλούς σκοπούς. Συντελεί στην ενίσχυση της φυσική αντοχής και καλιεργεί την ομαδικότητα και την κοινή αντιμετώπιση αντιξοοτήτων κατά την πόρευση του στρατεύματος. Η νομιμότητα της διαταγής συναρτάται με το δικαιοκώ της έρεισμα και όχι την έγκριση από το δικαστήριο των μέτρων που κρίνονται από τις στρατιωτικές Αρχές αναγκαία για την άσκηση του στρατεύματος.

Ο άλλος λόγος για τον οποίο αμφισβητήθηκε η νομιμότητα της διαταγής έγκειται στο ότι αυτή δεν προβλεπόταν στο πρόγραμμα εκπαίδευσης των οπλιτών του Τάγματος, για τη χρονική περίοδο από 29/2/88 μέχρι 5/3/88, και ότι δόθηκε χωρίς την προγενέστερη τροποποίηση του προγράμματος.

Η επιχειρηματολογία προς υποστήριξη της έφεσης στηρίχθηκε κυρίως στις αρχές που υιοθετήθηκαν στη *Grigoropoulos v. Republic* (1984) 3 C.L.R. 449. Στη *Grigoropoulos*, όπως και σε προηγούμενες αποφάσεις, κρίθηκε ότι διαταγή ανωτέρου στο στρατεύμα, την αστυνομία ή άλλη κρατική Αρχή, δεν παρέχει, λόγω της προέλευσής της και μόνο, νομικό έρεισμα για την εκτέλεσή της.

Συναρτάται η νομική της ισχύς με την εξουσιοδότηση που παρέχει το δίκαιο για την έκδοσή της. Παράνομη διαταγή ανωτέρου μπορεί να αγνοηθεί με ασφάλεια· μάλιστα αναμένεται η απόρριψή της, εκδήλωση υπακοής στο νόμο και υποστήλωσης του κράτους δικαίου.

5

Για τους πιο πάνω λόγους, διαθεσιμότητα του Γρηγορόπουλλου λόγω παρακοής ή αμέλειας στην εκτέλεση που κλήθηκε να εκτελέσει ήταν έκδηλα παράνομες. Ων μέλος της αστυνομίας, διατάχθηκε να φρουρεί κρατουμένους για τους οποίους δεν υπήρχε σε ισχύ ένταλμα για την κράτησή τους. Συνεπώς η διαταγή για τη στέρηση της ελευθερίας τους ήταν παράνομη, οπότε η μη εκτέλεσή της δε μπορούσε να συνεπάγεται οποιεσδήποτε κυρώσεις για το αστυνομικό όργανο προς το οποίο εκδόθηκε άσχετα από τα κίνητρα ή τους λόγους του τελευταίου για τη μη εκτέλεση της διαταγής. Η θέση στη *Grigoropoulos* ακολουθεί την απόφαση του Εφετείου στην *Anastasiou v. Demetriou and Another* (1981) 1 C.L.R. 589. Οι αρχές της απόφασης αυτής έγιναν επίσης δεκτές από την πρωτόδικη απόφαση του Αν. Δικαστηρίου στη *Mylonas v Republic* (1982) 3 C.L.R. 880, στην οποία υιοθετήθηκε σχεδόν κατά γράμμα η πρωτόδικη απόφαση του Επαρχιακού Δικαστηρίου Λάρνακας. (*Action No. 1098/75 - District Court of Larnaca - Judgment issued on 7/1/78*).

10

15

20

Οι αρχές που υιοθετήθηκαν στις πιο πάνω αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου μας βρίσκουν σύμφωνους και νομολογιακά δεσμευμένους να τις ακολουθήσουμε. Το δίκαιο είναι η μόνη πηγή άντλησης και άσκησης εξουσίας. Η υπεροχή του δικαίου επιβάλλει την υποταγή των πάντων στο δίκαιο, αρχή συνυφασμένη με την κατίσχυση κράτους του δικαίου. Η κρίση της νομιμότητας της διαταγής ανωτέρου στρατιωτικού προς κατώτερό του συναρτάται, όπως έχει εξηγηθεί, με το δικαίωμα της έρευνας. Είμαστε της γνώμης ότι στην επιχειρηματολογία των δικηγόρων του εφεσείοντα έχει συγχισθεί η νομιμότητα της διαταγής με την αναγκαιότητα ή την ορθότητά της ως μέτρο άσκησης του στρατεύματος. Η έκδοση διαταγής για την εκτέλεση πορείας από το στρατεύμα δεν απαγορεύεται από κανέ-

25

30

35

να νόμο. Τουναντίον, όπως έχουμε επισημάνει, συνιστά παραδεκτό μέτρο διαπαιδαγώγησης και προετοιμασίας του στρατεύματος για την ευόδωση της αποστολής του. Διαφωνία με τους ανωτέρους ως προς την αναγκαιότητα ή ορθότητα ενός μέτρου άσκησης του στρατεύματος δεν παρέχει κανένα έρεισμα για απείθεια στη διαταγή. Αντίθετα, η υπακοή στις διαταγές των ανωτέρων, εκτός αν είναι παράνομες οπότεν μπορεί να αγνοηθούν όπως έχουμε εξηγήσει, αποτελεί καθήκον του υφισταμένου και παράλειψη εκτέλεσής τους εκθέτει τον μη υπακούοντα στις ποινικές κυρώσεις που προβλέπει το άρθρο 49 (1) (β) του Ν 40/64.

Οι Πειθαρχικοί Κανονισμοί της Εθνικής Φρουράς (Κανονισμοί δυνάμει του άρθρ. 23 (2) (β) του Ν 20/64 1964-1984), καθιερώνουν διαδικασία για την υποβολή παραπόνου λόγω διαφωνίας με τις διαταγές ανωτέρου. Η διαφωνία όμως δεν απαλλάττει τον υφιστάμενο από την υποχρέωση να υπακούσει, τουναντίον η υπακοή αποτελεί προϋπόθεση για τη διατύπωση έγκυρου παραπόνου (Κ. 12 (1)). Ο καταρτισμός του προγράμματος εκπαίδευσης των οπλιτών αποτελεί εσωτερικό διοικητικό μέτρο της Εθνικής Φρουράς. Υπακοή στις διαταγές των ανωτέρων δε συναρτάται με το πρόγραμμα εκπαίδευσης, αλλά με την ιεραρχική σχέση μεταξύ του εκδίδοντος τη διαταγή και εκείνου προς τον οποίο απευθύνεται, το οποίο, εν πάση περιπτώσει υπόκειται σε μεταβολή από το Διοικητή του Τάγματος εφόσο τούτο κρίνεται αναγκαίο για την άσκηση και την ετοιμότητα του στρατεύματος.

Δεν αναθεωρείται στην προκειμένη περίπτωση η ορθότητα ή η αναγκαιότητα της διαταγής για την πορεία, αλλά εξετάζεται η ποινική ευθύνη του εφeseίοντα για την ανυπακοή στις διαταγές των ανωτέρων του και το ασυμβίβαστο της διαγωγής του με την πειθαρχία στο στρατεύμα. Και τα δυο αδικήματα τεκμηριώθηκαν. Μάλιστα ο εφeseίων μπορεί να θεωρεί τον εαυτό του ευτυχή επειδή οι πράξεις του δεν επέσυραν βαρύτερες κυρώσεις. Καταδικάστηκε σε φυλάκιση ενός μηνός με αναστολή. Δεν ασκήθηκε έφεση κατά της ποινής και γι' αυτό δε θα επεκταθού-

με στο θέμα. Περιοριζόμαστε στο να επισημάνουμε ότι η ποινή η οποία είχε επιβληθεί ήταν, κρινόμενη με οποιοδήποτε μέτρο, εξαιρετικά επιεικής.

ΚΟΥΡΡΗΣ, Δ.: Συμφωνώ απόλυτα με την απόφαση του Δικαστή Πική, και δεν υπάρχει τίποτε το οποίο θα ήθελα να προσθέσω. 5

ΠΟΓΙΑΤΖΗΣ, Δ.: Είχα την ευκαιρία να διαβάσω εκ των προτέρων την απόφαση που μόλις έχει εκδώσει ο αδελφός Δικαστής Πικής και συμφωνώ πλήρως με αυτή. Θα ήθελα, εντούτοις, να προσθέσω μερικές δικές μου σκέψεις που άπτονται της υπεράσπισης που πρόβαλε ο εφεσείων στις εναντίον του κατηγορίες. Ο εφεσείων δεν αμφισβήτησε την άρνηση του να υπακούσει στη διαταγή του διοικητή του να ηγηθεί της πορείας του τάγματος. Κατέβαλε όμως προσπάθεια να τη δικαιολογήσει. Η μόνη δικαιολογία που πρόβαλε είναι ότι η διαταγή ήταν παράνομη. Κανένας δεν αμφισβητεί ότι η άρνηση των μελών της Εθνικής Φρουράς να υπακούσουν σε διαταγή των ιεραρχικά ανωτέρων τους, η οποία είναι παράνομη, όχι μόνο δε συνιστά αδίκημα κάτω από το άρθρο 49 (1) (β) του περί Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και Δικονομίας Νόμου του 1964 αλλά, τουναντίον, αποτελεί καθήκον και υποχρέωση τους. 10
15
20

Η εισήγηση του εφεσείοντα είναι ότι η διαταγή του διοικητή του για την εκτέλεση της επίδικης πορείας ήταν παράνομη για τους ακόλουθους τρεις διαζευκτικούς λόγους: 25
Πρώτο, γιατί συνιστούσε απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση κατά παράβαση του άρθρου 8 του Συντάγματος· δεύτερο, γιατί απέβλεπε στην τιμωρία και όχι στην εκπαίδευση των στρατιωτών· και τρίτο, γιατί δεν προβλεπόταν 30
στο πρόγραμμα εκπαίδευσης του τάγματος που ήταν σε ισχύ κατά τον ουσιαστικό χρόνο και το οποίο δεν είχε προηγουμένως τροποποιηθεί σύμφωνα με τις καθιερωμένες διαδικασίες.

Δε θα ασχοληθώ με τους πρώτους δυο λόγους γιατί δεν έχω τίποτε να προσθέσω στα όσα έχουν λεχθεί επί του 35

προκειμένου από τον αδελφό Δικαστή Πιχή. Αναφορικά όμως με τον τρίτο λόγο θα ήθελα να επισημάνω ότι τα επιχειρήματα που προβλήθηκαν προς υποστήριξη του μαρτυρούν ότι ο εφεσείων θέτει σαν προϋπόθεση της νομιμότητας της διαταγής για την εκτέλεση της πορείας την ύπαρξη 5 ειδικής πρόβλεψης αναφορικά με αυτή μέσα στο προκαθορισμένο εβδομαδιαίο πρόγραμμα εκπαίδευσης του τάγματος. Με τον τρόπο αυτό εξισώνει το πρόγραμμα εκπαίδευσης με κανόνα δικαίου. Όπως ακούσαμε, το 10 πρόγραμμα αυτό μπορεί να τροποποιηθεί αφού, όμως, τηρηθούν ορισμένες διαδικασίες οι οποίες δεν τηρήθηκαν αναφορικά με την επίδικη πορεία. Ούτε το περιεχόμενο του προγράμματος αυτού, ούτε η διαδικασία τροποποίησης του έχουν δικαιική ισχύ. Αποτελούν εσωτερικά διοικητικά μέτρα και εσωτερικές διαδικασίες του στρατεύματος. 15 Η αυστηρή συμμόρφωση προς τις διαδικασίες αυτές δεν αποτελεί προϋπόθεση της νομιμότητας των διαταγών που εκδίδονται αναφορικά με την εκπαίδευση των μελών της Δύναμης. Η διαταγή μπορεί να χαρακτηριστεί ως παράνομη μόνο στις περιπτώσεις που είναι αντίθετη προς το 20 δίκαιο. Στο Γενικό Μέρος του συγγράμματος Ποινικό Δίκαιο του Glanville Williams, 2η έκδοση, παράγραφος 105, σελ. 296, αναφέρονται επί του προκειμένου τα εξής:

25 "It is an established principle of constitutional law that official position and superior orders (whether of the Crown or of a private master) are not in themselves a justification for committing an act that would otherwise be a legal wrong."

30 Θα ήθελα επίσης να επισημάνω ότι το αδίκημα της ανυπακοής κάτω από το άρθρο 49 του Νόμου περιλαμβάνεται στα αδικήματα κατά της στρατιωτικής πειθαρχίας και να τονίσω ότι η στρατιωτική πειθαρχία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της αποτελεσματικότητας της Εθνικής μας Φρουράς. Ενέχει, επομένως, τεράστια σημασία η άμεση 35 υπακοή των μελών της Δύναμης στις διαταγές των ιεραρχικά ανωτέρων τους. Τέτοιες διαταγές μπορούν να αγνοηθούν μόνο στις περιπτώσεις που είναι έκδηλα παράνομες. Η απλή ύπαρξη αμφιβολιών αναφορικά με τη νομι-

μότητα των διαταγών δεν απαλλάσσει τους ιεραρχικά κατώτερους της υποχρέωσης που έχουν να υπακούουν στους ιεραρχικά ανωτέρους τους, ούτε και συνιστά υπεράσπιση στο αδίκημα της ανυπακοής κάτω από το άρθρο 49 του Νόμου. Η θέση ότι μόνο έκδηλα παράνομες διαταγές μπορούν να αγνοηθούν συνάγεται, κατά τη γνώμη μου, από τις αποφάσεις στις υποθέσεις *Αναστασίου ν. Δημητρίου* (1981) 1 ΑΑΔ 589 και *Γρηγορόπουλος ν. Δημοκρατίας*, (1984) 3 ΑΑΔ 449, καθώς και από την Αγγλική νομολογία στην οποία αναφέρονται.

Η διαταγή για την εκτέλεση της πορείας ήταν καθόλα νόμιμη και ο ισχυρισμός του εφεσείοντα ότι μπορούσε νόμιμα να την αγνοήσει ως παράνομη ορθά απορρίφθηκε από το πρωτόδικο Δικαστήριο.

ΠΙΚΗΣ, Δ.: Η έφεση απορρίπτεται.

Έφεση απορρίπτεται.